

Eduskunta, Valtiovarainvaliokunta, Työ- ja elinkeinojaosto

Asia: HE 146/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 Teema: Pääluokka 32 - Matkailun tilannekatsaus ja matkailun edistäminen erityisesti liittyen vuoden 2021 valtion talousarvioehdotukseen

Matkailun tilannekatsaus

Suomen matkailuala on viime vuosina kasvanut ja kansainvälistynyt nopeasti. Matkailun kokonaiskysyntä vuonna 2019 oli arviolta 16,1 mrd. euroa ja ennen koronapandemiaa tehdyn arvion mukaan matkailun kokonaiskysynnällä oli mahdollisuuksia kasvaa jopa 20 mrd. euroon vuoteen 2028 mennessä. Ennen pandemiaa matkailun kokonaiskysynnästä noin 30 % (5 mrd. euroa) muodostui matkailuviennistä (ulkomaisten matkailijoiden rahankäyttö Suomessa), noin 15 % (2,4 mrd. euroa) suomalaisten ulkomaanmatkailusta jäävästä kotimaan osuudesta ja 55 % (8,7 mrd. euroa) kotimaanmatkailusta.

Vuonna 2018 matkailu oli Suomen kolmanneksi suurin palveluviennin ala (osuus palveluviennistä 17,9 %). Matkailun aikaansaama bkt kasvoi muun talouden tahdissa vuonna 2018. Matkailun osuus bkt:sta oli vuonna 2018 2,7 %. Vuonna 2019 ulkomaisten matkailijoiden Suomeen jättämät tulot olivat arviolta 5 mrd. euroa (vrt. esim. vuosi 2017: 3,6 mrd. euroa). Luvut koskevat pelkästään suoria matkailutuloja. Alalla on myös merkittäviä kerrannaisvaikutuksia: yksi matkailueuro tuo arviolta 56 senttiä lisäarvoa muille toimialoille. Paikkasidonnaisena toimialana matkailu vahvistaa myös tasapainoista aluerakennetta.

Matkailualan noin 28 500 yritystä (pääosin mikroyrityksiä) työllistävät yli 142 000 henkilöä (5,5 % työvoimasta). Lisäksi vuokratyövoiman käyttö on yleistä; hotelli- ja ravintola-alalla tehtiin vuokratyötä arviolta 6 000 henkilötyövuotta. Matkailu työllistää paljon nuoria, joiden osuus työntekijöistä on 30 prosenttia. Matkailu tulee pysymään työvoimavaltaisena ja ennen pandemiaa tehdyn arvion mukaan matkailun arvioitiin vuonna 2028 työllistävän jo 164 000 henkilöä. Vuokratyövoiman käytön arvellaan kasvavan rinnalla.

Suomen matkailustrategian 2019–2028 tavoitteena on kaksinkertaistaa matkailuviennin (ulkomaisten matkailijoiden Suomessa käyttämän rahan) määrä vuoteen 2028 mennessä. Kestävän kehityksen periaatteen mukaisesti lähtökohtana on, että matkailun edistämiseen tehtävien panostusten myötä matkailukysynnän kasvu on nopeampaa kuin matkailijamäärien kasvu.

Ulkomaisten yöpymisten kasvuarviona on 4 prosenttia ja matkailuviennin 5 prosenttia vuodessa.

Koronapandemia muutti matkailualan näyttävän kasvukehityksen ja alalla vuoden 2016 jälkeen tapahtuneen uuden rakenteellisen siirtymän tuomat mahdollisuudet synkkään epätoivoon. Globaalilla tasolla tehdyt rajoitukset ja Suomessa poikkeustila, rajat ylittävän matkustamisen pysähtyminen, Uudenmaan rajojen sulkeminen, kokoontumisrajoitukset ja ravintoloiden toimintaa koskevat rajoitukset syöksivät matkailukysynnän laskuun ja lopulta lähes pysähdyksiin maaliskuusta 2020 alkaen. Heinäkuussa kotimaanmatkailu ja paikoitellen myös rajat ylittävä matkustaminen varovasti käynnistyivät, mutta lomakauden päätyttyä odotukset tulevan syksyn ja talven osalta ovat matalat. Kansainvälisen kysynnän osalta tilanteen ei ennakoita helpottavan vuonna 2021. Koronapandemia supistaa matkailijoiden kulutusta Suomessa arviolta 40 prosenttia vuonna 2020. Kokonaiskysyntä taantuu vuoden 2004 tasolle, ulkomainen kysyntä vuoden 1995 tasolle. Arvioiden mukaan kestää ainakin vuoteen 2023 ennen kuin kysyntä palautuu vuoden 2019 lukuihin.

Matkailuvienti oli vuoden 2020 toisella vuosineljänneksellä 87 prosenttia pienempää kuin vuotta aiemmin, (vrt. Q1 -16 % vuotta aiempaan). Matkailun ja kuljetuksen viennin supistumisen suhde koko palveluviennin laskuun toisella vuosineljänneksellä oli peräti 59 prosenttia. Ulkomaisten matkailijoiden rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vähenivät tammi-syyskuussa 36 prosenttia viime vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna: ulkomaisten matkailijoiden yöpymisvuorokaudet vähenivät 62 prosenttia ja kotimaisten 25 prosenttia.

Tammi-syyskuussa 2020 suurin ulkomaalaisten matkailijoiden ryhmä olivat venäläiset 249 000 yöpymisellään (-61%). Toiseksi suurimpana olivat saksalaiset 220 000 yöpymisellä (-60%). Kolmantena olivat britit 158 000 yöpymisellä (-52%) ja neljäntenä ranskalaiset 151 000 yöpymisellä (-44%). Sijalla 5. olivat hollantilaiset (126 000 yötä, -43%), sijalla 6. virolaiset (121 000 yötä, -34%), sijalla 7. ruotsalaiset (88 000 yötä, -81%) ja sijalla 8. kiinalaiset (74 000 yötä, -75%).

Tammi-syyskuun matkustajamäärä Finavian kentillä väheni 70 prosenttia 5 838 237:ään ja Helsinki-Vantaalla 72 prosenttia 4 637 073:een. Rahtimäärä pieneni 40 prosenttia 103 879 tonniin. Finnairin matkustajamäärä laski 89 prosenttia ja liikevaihto supistui lähes 89 prosenttia 97 milj. euroon. Finnairin vertailukelpoinen liiketulos laski heinä-syyskuussa 167 miljoonaa euroa tappiolle. Vastaavana aikana vuosi sitten yhtiö teki 101 miljoonaa euroa voittoa.

Suomalaiset tekivät kotimaan vapaa-ajanmatkoja tammi-elokuussa noin 24 prosenttia edellisvuotta vähemmän. Tammi-huhtikuussa luku oli 40 prosenttia. Touko-elokuussa suomalaisten kesämatkailu keskittyi kotimaanmatkailuun, kun samaan aikaan lentokenttien ja satamien matkustajamäärät jäivät koronavirustilanteen vuoksi murto-osaan vuoden takaisesta. Lentäen tehtyjä ulkomaanmatkoja oli touko-elokuussa 95 prosenttia vähemmän ja laivalla tehtyjä 70 prosenttia vähemmän kuin vuosi sitten. Mökkilomailu oli koronakesänä todella kovassa suosiossa. Yöpymiset sekä omilla että vuokratuilla mökeillä lisääntyivät lähes puolitoistakertaiseksi verrattuna edellisvuoteen. Yhteensä suomalaisilta peruuntui tai siirtyi huhti-joulukuun ajalta 1,8 miljoonaa sellaista ulkomaanmatkaa ja miljoona maksullisen majoituksen kotimaanmatkaa, joihin oli tehty varauksia ennen maaliskuun puolivälissä pandemian vuoksi asetettuja rajoituksia. Peruuntuvista tai siirtuvistä matkoista noin puolet ajoittui huhti-toukokuulle, 35 prosenttia kesä-elokuulle ja 15 prosenttia syys-joulukuulle.

Toimialaluokittain tarkastellessa lomautusten perusteella majoitus- ja ravitsemisalan yritykset ovat kärsineet eniten koronakriisistä. Verrattaessa toimialoittain alkaneiden työttömyys- ja lomautusjaksojen määrää vuosina 2019 ja 2020 on majoitus- ja ravitsemisala eniten kasvua sisältävien alojen joukossa. Julkisessa työnvälityksessä ilmoitettujen avointen työpaikkojen osalta syyskuussa suhteellisesti eniten vähentyivät ravintola-alan työntekijöiden paikat. Lukuisat matkailuyritykset ovat ilmoittaneet yt-neuvotteluista (mm. Viking Line 570 hlöä, NoHo Partners 1300 hlöä, Finavia 480 hlöä, Lapland Hotels and Safaris 2000 hlöä) ja osa on päättänyt myös irtisanomisista (mm. Finnair 600 hlöä, Tallink Silja maatoiminnoista 120 hlöä).

Matkailualan selviytyminen pandemiasta ja alan elpymisen mahdollistaminen edellyttävät matkailualan kotimaisen ja kansainvälisen kysynnän käynnistymistä terveysturvallisuus huomioiden. Vaikka koronapandemia saataisiin jo vuonna 2021 osittain hallintaan rokotteen ja rokote kattavuuden avulla, matkailu ei tule palaamaan siihen saman tilanteeseen, joka ennen pandemiaa vallitsi. Yhtenä syynä on se, että pandemian myötä ihmisten arvot, tarpeet ja tottumukset ovat murroksessa ja muokkaavat matkailuun kohdistuvia odotuksia: turvallisuus, elämyksellisyys ja ympäristötietoisuus vahvistuvat. Tarve uusien toimintamallien ja matkailupalveluiden kehittämiselle kasvaa. Suomella on hyvät mahdollisuudet vastata matkailun muutokseen; työtä kestävä matkailu ja alan digitalisaation edistämiseksi on tehty pitkäjänteisesti ja Suomi turvallisena, ainutlaatuisia luonto- ja kulttuurielämyksiä tarjoavana kohteena kiinnostaa myös ulkomailla.

Matkailun edistäminen erityisesti liittyen vuoden 2021 valtion talousarvioehdotukseen

Vuonna 2021 työ- ja elinkeinoministeriön ensisijaisena tavoitteena on matkailun edistämiseen kohdennetulla rahoituksella tukea matkailukysynnän käynnistymisen edistäviä toimenpiteitä. Toimenpiteet edistävät Suomen matkailustrategian 2019–2028 ja matkailua koskevan hallitusohjelmakirjauksen (*”Käynnistetään kansallinen matkailun ohjelmakokonaisuus, jonka avulla jatketaan matkailualan kestävää kasvua ja tuetaan matkailuyrittäjyyden lisääntymistä”*) toimeenpanoa. Hallituksen syyskuun 2020 budjettiriihessään päättämään Kestävä matkailu 2030 – ohjelmaa toimeenpannaan olemassa olevilla resursseilla osana aiemmin tehtyjä uusia avauksia.

Työ- ja elinkeinoministeriön vastuulla olevien matkailun edistämisen toimenpiteiden keskeisenä toteuttajana on Business Finlandin Visit Finland- yksikkö. Visit Finlandin tehtävänä on Suomeen suuntautuvan matkailun edistäminen. Business Finlandille vuoden 2021 talousarvioesityksessä osoitettu rahoitus kohdistuu hallitusohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden mukaisesti myös toimialojen (esim. matkailu) kasvun edistämiseen. Business Finlandin toimintamenojärähoja käytetään Suomeen suuntautuvan matkailun edistämiseen (Visit Finland) vuonna 2021 14,5 milj. euroa (9,8 milj. e + 4,7 milj. e/kori 2).

Hallitusohjelmakirjauksen *”Käynnistetään kansallinen matkailun ohjelmakokonaisuus, jonka avulla jatketaan matkailualan kestävää kasvua ja tuetaan matkailuyrittäjyyden lisääntymistä”* toimeenpanoon kohdennetulla matkailun erillirahoituksella (5 milj. euroa vuosina 2020 ja 2021) vuonna 2020 aloitetut uudet avaukset matkailukysynnän kehittämiseksi vahvistavat myös alan elpymistä. Toimeenpanossa on vuonna 2020 ollut sekä tulee vuotta 2021 koskien olemaan erityistä haasteellisuutta Suomeen suuntautuvan matkailun osalta johtuen pandemian aiheuttamasta globaalista matkailun pysähdyksestä.

Lisärahoituksella matkailuyrityksiä rohkaistaan kehittämään matkailupalveluitaan aiempaa laadukkaammiksi (ml. kestävyys ja digitalisaatio) sekä huomioimaan kotimaanmatkailun mahdollisuudet. Pandemian takia Suomeen suuntautuvan matkailun toteutumisiksi tarvitaan matkailumarkkinoinnin aiempaa tehokkaampaa kohdentamista ulkomailla ja matkailutuotteiden huolellista ja laadukasta räätälöintiä kohderyhmien toiveiden mukaisesti. Matkailijoiden tarpeiden ymmärrys sekä matkailualan vaikuttavuuden seuranta vaativat tuekseen vahvaa tiedolla johtamista. Tuotteiden tulee olla helposti ostettavissa digitaalisesti ja matkailualan

toimintaa kehittää kestävä kehityksen mukaisesti. Hallituksen kohdentamalla lisärahoituksella tuetaan matkailuyritysten ponnistuksia kohti tavoitetta nykyisen hallituskauden aikana.

Lisärahoitus (5 milj. euroa vuonna 2021) kohdentuu lähes kokonaisuudessaan Business Finlandin Visit Finland -yksikön toimintaan. Toimenpiteiden toteuttamisessa tehdään mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä erityisesti ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvien matkailua koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanon kanssa.

Vuoden 2021 päätoimenpiteet matkailun kasvun ja uudistumisen kiihdyttämiseksi osana Business Finlandin toimintaa (yhteensä 4,7 milj. euroa):

- Varmistetaan Suomeen kohdistuvan kiinnostuksen ylläpito ja realisointi ulkomaisen matkailutulon käynnistämiseksi kehittämällä suuralueyhteistyötä kotimaassa Suomeen suuntautuvan matkailun kasvattamiseksi, toteuttamalla mittavat kampanjat matkailun lähtömarkkinoilla sekä vahvistamalla myyntityöntekijöiden osaamista virtuaalityökalujen kautta tapahtuvaan tekemiseen aiempien kasvokkaiden tapaamisten sijaan ja rinnalla.
- Vahvistetaan Sustainable Travel Finland -ohjelman kautta matkailuyritysten ja -alueiden osaamista toteuttaa kestävä kehityksen periaatteita ja Agenda 2030 -tavoitteita omassa toiminnassaan ja matkailupalveluissaan, opastetaan matkailijoita kohti kestävä matkailua sekä lanseerataan kestävä matkailun kohdemarkkinakohtaista viestintää laadittavan viestintäsuunnitelman mukaisesti.
- Vahvistetaan matkailualan digitalisaatiota Matkailun digitaalisen kartan toteuttamisella, ml. alueelliset digitaalisen kehitysohjelmien sekä matkailupalvelujen tietovarannon (Digital Data Hub) jatkokehitys ja jakelu- ja markkinointiyhteyksien työstäminen.
- Kehitetään matkailualan tiedolla johtamista, ml. matkailun tietopalvelun jatkokehittäminen ja tiedolla johtamisen valtakunnallisen kehittämisen koordinointi.
- Lisätään matkailualan ympärivuotisuutta kehittämällä yhteistyössä yritysten kanssa kohderyhmän vaatimuksiin paremmin vastaavaa tuotekehitystä ja markkinointia kansainvälisen kasvupotentiaalin nousevissa teemoissa: kulttuuri-, ruoka, terveys- ja hyvinvointi-, koulutus-, urheilu- ja luksusmatkailu.

Vuoden 2021 päätoimenpiteet matkailun kasvun ja uudistumisen kiihdyttämiseksi osana työ- ja elinkeinoministeriön toimintaa (yhteensä 0,3 milj. euroa):

- Tuetaan matkailualan tiedolla johtamista kansallisesti (erityisesti Visit Finlandin toimenpiteet) ja alueellisesti selvittämällä mm. matkailualan tulevaisuuden näkymiä (ml. matkailukysynnän kehitysarviot) ja matkailutyöllisyyden kehittymistä.
- Vahvistetaan kotimaanmatkailun kehittämistä edistämällä kotimaanmatkailijoiden kohderyhmäselvityksen tulosten jalkauttamista (esim. viestinnän ja työpajojen avulla) matkailupalveluiden ja -markkinoinnin kehittämisen tueksi.

Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan matkailun kestävä kasvun ja uudistumisen aikaansaaminen pandemian aiheuttaman kriisin jälkeen edellyttää vahvaa panostusta kansallisiin koordinoiviin toimenpiteisiin. Suomi on houkutteleva matkakohde ulkomaisille ja kotimaisille matkailijoille. Houkuttelevuudesta tulee huolehtia kannustamalla matkailuyrityksiä kehittämään omaa toimintaansa: matkailun tulee olla mahdollista pandemian aikanakin. Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan matkailun edistämistyössä prioriteettina on Visit Finlandin työn ja toimintaresurssien vahvistaminen.